

HITBE (KIZ İSTEME) HAKKINDA VARİD OLAN VE EL-MUVATTA'DA GEÇEN BİR HADİSİN TAHRİC VE TAHLİLİ

Şule SEVMEZ*

Öz

Aile kurmanın ilk aşaması, kişinin evlenmek kastıyla bir kıza dönür gitmesidir. Bu dönür işleri konu olarak temel hadis kaynaklarında yerini alır. Güvenilir hadis kaynaklarından biri olan İmam Malik'in (ö.179/795) *el-Muvatta'* adlı hadis kitabı, hem ilk hadis kaynaklarından hem de ilk fıkıh kitaplarından biri olarak kabul edildiğinden bu çalışmada merkeze alınmıştır. Bu makalenin konusunu, adı geçen eserde yer alan "Sizden biri kardeşinin dönür gittiğine dönür gitmesin." hadisi oluşturmaktadır. Bu çalışmada bir kıza aynı anda birkaç kişinin talip olup olamayacağına ya da olabileceği hangi aşamada talip olunabileceğinin tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Her dönemde güncelliğini koruyan bu konu detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır.

Hitbe, kelime olarak "kız isteme" anlamına gelmekte olup, evliliği düşünen bireylerin evlilik maksadıyla birbirlerine talip olmasıdır. Bu kavram klasik ve çağdaş kaynaklarda "nişanlılık" kavramı olarak karşımıza çıkar. Bu sebepten *hitbe* ile nişanlılık kavramları, kaynaklarda birbirinin yerine kullanılmış olsa da günümüzde nişanlılık kavramı, evlilik teklifiyle başlayan bir evlilik vadi olup *hitbe*'den sonraki bir aşamayı ifade ettiği ve her ikisinin de birbirini takip eden süreçlerden oluştuğu görülmektedir.

Hadis, *el-Muvatta'* da yer alan iki ayrı tarikle gelmiş olup, hadisin *Kütübü's-Sitte* esas alınarak *tahrîci* yapılacaktır. Bir sonraki aşamada *sened* ve *metin* özellikleriyle hadisin sıhhati tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca bu çalışmada evliliğin ilk aşamasında, teklif götürülecek kişilerin tespiti yapıldıktan sonra, bu hadis evlilik teklifinde Hz. Peygamber'in (sav.) koyduğu sınırlar çerçevesinde ve mezheplerin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hitbe, Tahrîc, Sened, Metin, Tenkid

HITBE (REQUIRED TO THE GIRL) AND EL-MALVATTA'A ANTHEMPATH AND TENKIDI

Abstract

The first step of being a family is a person asks for the girl's hand in marriage. This takes place in the basic hadith sources as the subject of the earthworks. Imam Malik's hadith book named el-MUVATTA that is one of the trustworthy hadith source is accepted as both one of the first hadith source and islamic law book. The topic of our article is the hadith of 'If one of your Muslim brother ask for the girl in marriage , the others do not ask the same girl' . In this study it was tried to determine whether some people can aspire a girl at the same time or not , or if it is possible , which step is suitable to aspire the same girl? We will try to scrutinize this topic that keeps up to date in every term.

The meaning of 'Hitbe' is 'asking for the girl's hand in marriage' as a vocabulary and it means people who thinks about getting married aspire to each other. This Notion can be come across the term of 'engagement' in classical and modern sources. Because of this reason, even if the terms of 'Hitbe' and engagement was used interchangably in some sources, nowadays, the term of engagement exprees the stage that starts with the proposal of marriage after Hitbe. Actually, both of them consist of processes following each other.

This Hadith came from two different way that is in el Muvatta and it will be conveyed by basing on Kütübü's - Sitte. In the next step, it will be try to determine validity of the hadith in terms of 'deed and text. Besides, in our this study, in the first step of the marriage, we tried to evaluate This hadith by basing on Prophet Muhammad (PBUH) 's lines at wedding proposal and opinions of denominations after determaning the people who is made an offer.

Key words: Hadis, Hitbe, Engagement, Chain of Transmitters, Text, Criticism

* KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

GİRİŞ

Aile, insanlık tarihi kadar eski ve her dönemde önemini koruyamaya devam eden toplumun en küçük yapısıdır. Aile, bir kimsenin bakmakla yükümlü olduğu; karı, koca ve çocuklardan oluşan toplumun en küçük birimidir.¹ Ayrıca aile, fert ve toplum için önem arz eden ve sağlıklı bir şekilde devam ederse toplumun geleceğini teminat altına alan bir kurumdur. İnsan hayatının güzel bir şekilde devamı da ancak sağlıklı bir aile ortamının varlığıyla mümkündür. Özellikle bireyin mutluluğunu sağlayan ve bireyin topluma kazandırılmasında ailenin önemini vurgulayan şu ayet-i kerime önemlidir. “İçinizden, kendileriyle huzur bulacağınız eşler yaratıp; aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının delillerindedir. Bunda düşünen toplumlar için dersler vardır.” (er-Rûm 30/21). İşte bu sebepten toplumun yapı taşı olan ailenin sağlam bir zemine oturtulması gerekmektedir. Aileyi oluşturacak olan çiftlerin evlilik için anlaşarak sözleşmeleri bu zeminin sağlamlaştırılmasındaki ilk adımdır.

Evlenecek çiftlerin, Kur'ân ve Sünnetin önerilerini dikkate alarak, eş seçiminde gerekli özeni göstermeleri gerekmektedir. Bu seçimin sağlıklı olabilmesi için de kişinin eş seçerken hangi kriterleri esas alması gerektiğini bilmesi gerekmektedir.

Hitbe, erkeğin kadına evlilik teklifinde bulunması, ona meylinin olması, muayyen bir *mehir*² üzerinde anlaşmaları, karşılıklı rızanın oluşması ve nikâh akdinin bulunmaması anlamına gelir.³ Ayrıca *Hitbe* kelimesi, en geniş anlamıyla nişanlılık ilişkisi olarak da kullanılır.⁴ Kur'ân'da bu kelime sadece bir yerde geçmektedir. “İddet beklemekte olan kadınlara evlenme isteğinizi üstü kapalı bir şekilde anlatmanızda veya içinizde gizlemenizde size günah yoktur.” (el- Bakara 2/235). Buradaki *hitbe* kavramı kaynaklarda evlenme teklifi olarak geçmektedir.⁵

Hitbe (Kız isteme) evlilik için atılacak ilk adım olarak kabul edilir. Bu teklif genellikle erkek tarafından kadına yapılırsa da, kadının da böyle bir teklifi yapmasında dinen bir engel yoktur.⁶ Ailenin sağlam temeller üzerine bina edilebilmesi için evlilikte ilk aşama olan kız isteme geçmişten bugüne farklılık arz etmektedir. Bu konuda yanlış uygulamaların önünü almak ve Kur'ân ve Sünnet perspektifinde evlenme teklifinin nasıl olması gerektiğinin tespitini yapmak amaçlanmıştır. Ayrıca bu konuda vârid olan hadislerin sıhhatini tespit ederek onun uygulanabilirliği bilgisine ulaşılmaya çalışılmıştır.

¹ M. Yaşar Kandemir, “Aile” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 196); Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 3. Baskı (Ankara: Öncü Basım Yayıncılık, 2017), 15.

² **Mehir**; erkeğin evlenirken eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya mala mehir denir. (Geniş bilgi için bk. İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 5. Baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), 419.

³ Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *en-Nihâye fi Ğarîbi'l-Ħadîsi ve'l-Eşer* (Mısır: 1311), 1: 302.

⁴ Halil İbrahim Acar, “Nişan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 32: 153.

⁵ Muhammed Ali es-Sabûnî, *Şafvetü't-Tefâsîr*, (İstanbul: Mektebetü Yâsîn, 2010), 1: 182.

⁶ Acar, “Nişan”, 32: 153.

Makalede güvenilir ilk hadîs kaynaklarından olan ve hem fıkıh hem de hadîs kitabı kabul edilen İmâm Mâlik'in *el-Muvatta*'ındaki hadîsler merkeze alınmıştır. Bu doğrultuda makalemizin konusunu «لَا يَخْطُبُ أَحَدُكُمْ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ» “Sizden biri kardeşinin dünür gittiğine dünür gitmesin”⁷ hadîsi oluşturmaktadır. Makalede, evlilik hukuku için önem arz eden bu hadisin Kütübü's-Sitte esas alınarak tahrîcinin yapılmasına, sened ve metin özellikleriyle beraber sıhhatinin ölçülmesine gayret edildi. Ayrıca mezheplerin *hutbe* konusundaki fikhî görüşleriyle birlikte günümüz uygulamaları ekseninde değerlendirilmeye çalışıldı.

1. HADİSİN TAHRİC VE TAHLİLİ

Kız istemeye alakalı Hz. Peygamber'in “Sizden biri kardeşinin dünür gittiğine dünür gitmesin”⁸ hadîsi, İmâm Mâlik (ö. 179/795)'in *el-Muvatta*'sında⁹ iki ayrı sahabe tarihiyle gelmektedir.¹⁰ Bunlardan ilki Ebû Hureyre (ö. 58/678) tarihiyle gelirken, diğeri İbn Ömer (ö. 73/692) tarihiyle gelmektedir.

1. **Hadîs:** Ebû Hureyre tarihiyle gelen bu hadîsin metni ve çevirisi şu şekildedir:

1 - حَدَّثَنِي يَحْيَى، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ
أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَخْطُبُ أَحَدُكُمْ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ»

Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Sizden biri kardeşinin dünür gittiğine dünür gitmesin.”¹¹

1. 1. Hadîsin Tahrîc ve Tenkidi:

Söz konusu rivâyet, bazı farklılıklarla beraber rivâyetin anlamında herhangi bir değişiklik olmaksızın Ebû Dâvûd¹², İbni Mâce¹³, Tirmizî¹⁴, Buhârî¹⁵, Müslim¹⁶ ve

⁷ Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvatta*’, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beirut: Dâru İhyâ-i Kütübi'l-Arabiyye, 1985) “Nikâh”, 1,2.

⁸ *Muvatta*’, “Nikâh”, 1, 2.

⁹ **el-Muvatta**’, İslâm dünyasında yazılmış hem hadîs hem de fıkıh kitabı özelliği taşımaktadır. İslâm tarihinde ilk kaynak eser olma özelliği taşıyan *el-Muvatta*’, İmâm Mâlik'in hadîs-fıkıh ilmini ve metodolojisini ortaya koyan bir eserdir. (Geniş bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “el-Muvatta” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 416-418).

¹⁰ *Muvatta*’, “Nikâh”, 1, 2.

¹¹ *Muvatta*’, “Nikâh”, 1, 2.

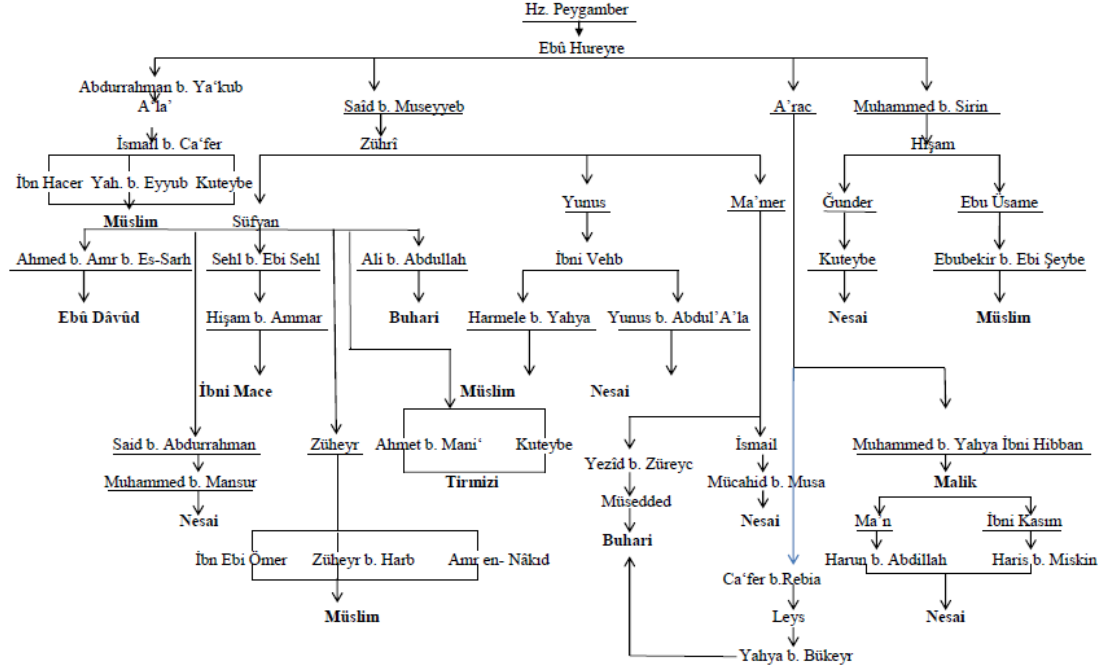
¹² Ebû Dâvûd es-Sicistânî (ö.275/889), *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Beirut: Mektebet'ül-Asriyye, ts.) “Nikâh”, 18.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbni Mâce el-Kaznevî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (B.y: Dâru İhyâ-i Kütübi'l-Arabiyye, ts.) “Nikâh”, 10.

¹⁴ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ et- Tirmizî (ö. 279/892), *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Mısır: Mektebetü'l-Mustafa Elbânî, 1975), “Nikâh”, 38.

¹⁵ Muhammed b. İsmâil el- Buhârî (ö. 256/870), *eş-Şahîh*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir, (Dimeşk: Dâru Tavku'n-Necât, 1422), “Buyû’”, 58, “Nikâh”, 46.

Nesâî¹⁷ tarafından da tahrîc edilmiştir. Yer aldığı kaynaklara göre hadîsin rivâyet şeması şu şekildedir:

1. 1. 1. Hadisin Sened Tenkidi:

Sened şemasında da görüldüğü üzere hadîs, Ebû Hureyre tarikiyle gelen *merfu*¹⁸ bir rivâyettir. Ebû Hureyre'den de Saïd b. Müseyyeb (ö. 97/713), A'rac (ö. 117/735), Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/728) ve Abdurrahman b. Ya'kub(ö. ?) kanalıyla yayılmıştır. Şimdi de adı geçen râviler hakkında yapılan değerlendirmelere kısaca yer vereceğiz.

Saïd b. Müseyyeb: Ebû Hureyre'den rivâyette bulunan üç râviden biri olan Saïd b. Müseyyeb hadîs münekkidlerince *sika*¹⁹ kabul edilmiştir. *Kibâru't-Tâbiîn'den*²⁰ olan Saïd b. Müseyyeb hakkında öğrencisi olan Katâde b. Diâme (ö. 117/735), ondan daha

¹⁶ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *eş-Şahîh*, , thk: Muhammed Fuâd Abdulbâkî, (Beyrût: Dâru İhyâ et-Turâsi'l-Arabî, ts.), "Nikâh", 38, 51, 52, 54.

¹⁷ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en- Nesâî (ö. 330/915), *es-Sünen*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğadde (Halep: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1986), "Nikâh", 20, "Buyû", 19.

¹⁸ **Merfu**, senedi muttasıl veya munkatî' olsun, açıkça veya dolaylı bir şekilde ("hükmen") Hz. Peygambere izâfe edilen hadistir. (Geniş bilgi için bk. İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Üsûlü* (İstanbul: MÜFAV, 2005),115).

¹⁹ **Sika**: Bir kişiye güvenmek, inanmak anlamına gelir. Hadis usulünde ise, genellikle adalet ve zabt vasfı taşıyan râvilerle denir (Bk. Müctebâ Uğur, "*Sika*", *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı (Ankara: TDV Yayınları, 2018), 359).

²⁰ **Kibâru't-Tâbiîn**: Tâbiî'lerin büyükleri veya önde gelen tâbiî'ler anlamına gelen bir ifade olup, sahabeler devrinde yaşayan ve rivayetleri genellikle sahâbilerden olan tâbiîlerdir (Bk. Uğur, "*Kibâru't-Tâbiîn*", 181).

çok helal ve haramı bilen kimse görmedim, demektedir.²¹ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) de onun tabîilerin en faziletlisi olduğunu ifade etmiştir. Keza Ebû Hatim er-Râzî (ö. 327/938) tabîiler arasında ondan daha âliminin olmadığı ve Ebû Hureyre'den rivayette bulunan râvilerin en güvenilirini olduğunu kaydetmiştir.²²

Said b. Müseyyeb tarikinde bileşke ravi olan İbni Şihâb ez-Zührî'nin (ö. 124/742) fâkihliği, hafızlığı, celâleti ve vukûfiyeti üzerinde münekkidler ittifak etmişlerdir. Ancak nadiren de olsa *tedlîste*²³ bulunduğu²⁴ tespit edilmiş, Şâfiî (ö. 204/820), Dârekutnî (ö. 385/995) ve birçok kişi onu *tedlîs* yapmakla itham etmişlerdir.²⁵

A'rac: Asıl adı Abdurrahman b. Hürmüz olup tabîilerin ileri gelenlerindedir. Hocası Ebû Hureyre'den rivayette bulunan el-A'rac hakkında Ebû Hâtim "*lâ be'se bih*"²⁶ demiş, Nesâî (ö. 303/915) ise onun *sika* olduğunu kaydetmiştir.²⁷ Ahmed b. Salih de onun *sika* olduğunu belirtmiştir. Ebû Hatim b. Hibban el-Bustî (ö. 354/965) onu *es-Sikkât* adlı eserinde zikretmiştir.²⁸ İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) ise eseri *Takrîb et-Tehzîb* de onun *sikalığı* sabit âlim olduğundan bahsetmektedir.²⁹

Muhammed b. Sîrîn: Tabîinden olan İbni Sîrîn el-Ensârî³⁰ Ebû Hureyre'den rivâyetlerde bulunmuştur. İbni Sîrîn, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Main ve Ebû Züraa³¹, Iclî³² ve Muhammed b. Sa'd'dan³³ yapılan rivâyetlere göre *sika* bir râvidir. Muhammed b. Sa'd onun *sika*, *me'mûn*³⁴ ve *imâm*³⁵ olduğunu belirtir.³⁶ İbni Hibbân, *es-Sikkât*

²¹ İbn Hacer Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzîh'üt-Tehzîb* (Hindistan: Matbaatü Dâiret'il-Meârif, 1326/1906), 4: 84.

²² Şemsu'd-dîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-Zehbî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 4: 222.

²³ **Tedlîs:** Bir râvinin aynı dönemde yaşamış olduğu halde görüşmediği veya görüşmüş olsa da hadis almadığı bir şeyhten işitmiş gibi rivayette bulunmasıdır. Yani gerçekte işitmediği bir hadisi şeyhinden işitmiş gibi rivayet etmesidir. (Bk. Uğur, "*Tedlîs*", 395).

²⁴ Muhammed İbni Tal'at, *Mu'cemü'l-Müdelîşîn*, (Riyâd: Dâru Edvâu's-Selef, 2005), 416.

²⁵ İbni Hacer el-Askalânî, *Tabakâtü'l-Müdelîşîn*, thk. Asım b. Abdillâh el-Karyûtî, 1. Baskı (Ammân: Mektebetü'l-Menâr, 1983/1403), 45

²⁶ **Lâ be'se bih:** "Zararı yok" anlamına gelen ta'dil lafızlarındandır. Ebû Hatim'in tertibine göre ikinci mertebeye delâlet eder. Ayrıca Ebû Hâtim'e göre, buna benzer ifadelerle adaletine hükmedilen râvilerin hadisleri yazılır ve dikkate alınır (Bk. Uğur, "*Lâ be'se bih*", 195).

²⁷ Yusuf b. Abdirrahman el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*, (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1980), 4: 368.

²⁸ İbn Hibbân Muhammed b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmi el-Büstî (ö: 354/965), *es-Sikkât*, thk. Seyyid Şerefuddin Ahmed, (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1975), 5.107; İbn Hacer, *Tehzîh'üt-Tehzîb*, 2: 11.

²⁹ İbni Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, (Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986), 2: 562.

³⁰ Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih Ebû'l-Hasen el-Iclî, *Ma'rifetü's-Sikkât*, thk. Abdulalîm Abdulazîm el-Büstevî, 1. Baskı (el-Medinetü'l-Münevver: Mektebetü'd-Dâr, 1985), 2: 240.

³¹ İbn Ebî Hâtim Abdurrahman Muhammed b. İdrîs Ebû Muhammed er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil* (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1952/1271), 7, 281.

³² Iclî, *es-Sikkât*, 2: 240.

³³ İbni Sa'd Muhammed ez-Zührî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, thk. Dr. Muhammed Ali Amr, 1. Baskı (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001), 9: 192.

³⁴ **Me'mûn:** Kelime manası olarak güvenilir, emniyetli anlamlarına gelen ta'dil lafızlarındandır. Bu mertebeye ulaşmış lafızlardan birisiyle adaletine güvenilen râvinin hadisleri yazılıp gözden geçirilebilir (Bk. Uğur, "*Me'mûn*", 216).

eserinde onun müttaki, fâkih, hafız ve Basra ehlinin dindarlarından olduğundan bahsetmektedir.³⁷

Abdurrahman b. Ya'kub: İbni Hibbân *es-Sikkât* eserinde onun tabiîn tabakasından olduğunu zikreder.³⁸ Ayrıca İbni Hacer el-Askalânî³⁹, den yapılan rivayetlere göre *sikadır*.

Ebû Hureyre'den rivâyette bulunan adı geçen bileşke râvilerin güvenilirliği konusunda hadîs münekkidlerinin (tenkitçilerinin) yukarıda da görüldüğü üzere ittifak halinde oldukları tespit edilmektedir. Bu dört muhaddisin cerh-tadil açısından durumlarını kısaca beyan ettikten sonra, hadis hakkında yapılan genel sıhhat değerlendirmesi hususunda da şunları söylemek mümkündür.

Ebû Hureyre rivâyetinde yer alan bileşke raviler hakkında değerlendirilmelere kısaca yer verilen bu hadis Nâsirüddîn el-Elbânî'ye göre *sahihtir*.⁴⁰ Tirmizî de *es-Sünen*'inde Ebû Hureyre'nin bu rivâyetini *hasen sahih*⁴¹ olarak zikretmektedir.⁴² Tirmizî'nin hasen ve sahih kavramlarını bir arada kullanması hadîsin biri hasen diğeri sahih iki isnadının var olmasındandır. Hadis bu iki vasfı taşımasından dolayı sahih mertebesine yaklaştırılmış ve kendisiyle amel edilen bir hadîs olduğunun kanısına varılmıştır.

1. 1. 2. Hadîsin Metin Tenkîdi:

Ebû Hureyre tarikiyle gelen hadîsin tenkidini metinler aynı olduğu için İbn Ömer tarikiyle gelen ikinci hadîsle beraber yapılacaktır.

2. Hadîs: İbn Ömer tarikiyle gelen bu hadîsin metni ve çevirisi şu şekildedir:

³⁵ **İmâm:** Hadis ilminde yüksek dereceler almış ve şeyh mertebesine yükselmiş olan muhaddislere denir. Bu lakab ile anılan muhaddislerin sözleri hüccet olup, hadis ilminde otorite kabul edilir (Bk. Uğur, “İmâm”, 161).

³⁶ İbni Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, 9: 192.

³⁷ İbn Hibbân, *es-Sikkât*, 5: 348.

³⁸ İbn Hibbân, *es-Sikkât*, 5: 108.

³⁹ İbni Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 353.

⁴⁰ Nâsirüddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha ve Şey'ün min Fıkhîhâ ve Fevâidihâ*, (Riyâd: Mektebetü'l-Maârifü li'n-Neşer ve'd-Tevzi', 1415/1995), 3: 27.

⁴¹ **Hasen-Sahîh:** Bu tabiri Tirmizi çokça kullanmaktadır. Fakat bu kullanımda kastettiği mana tam olarak bilinmemekle birlikte bunun birkaç sebebi aktarılmıştır: 1-Hasen iken diğeri rivayetlerle sahih derecesine yükselen, 2-Birden fazla senedi olup bunlardan bazıları hasen bazıları sahih hadis olan,3- Bazı alimlerce hasen, bazılarına göre sahih olan hadis, 4-Hasenden üstün ama sahih derecesine yükselemeyen hadis, 5- Kendisiyle amel edilen hadis. (Geniş bilgi için bk. Aydın, “el- Hasenu's-Sahîh”, 113) ; İbn Hacer'e göre, hasen ve sahih vasıfları bir arada kullanılmışsa bu müctehidin ravi hakkında tereddüdü olmasındandır. Hadisin iki senedi olması halinde iki vasfın birlikte kullanılması biri hasen, diğeri sahih olan iki isnadının olmasındandır. Bu takdirde iki vasfı taşıması ve isnadının fazla olması sebebiyle kendisi için sahih hükmü verilmiş hadisten daha kuvvetli sayılmaktadır.(Geniş bilgi için bk. Uğur, “Hasen-Sahîh”, 127-128).

⁴² Tirmizî, “Nikâh”, 38; İbni Mâce , “Nikâh”, 10.

2 - وَحَدَّثَنِي عَنْ مَالِكٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَخْطُبُ أَحَدُكُمْ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ»
قَالَ مَالِكٌ: «وَتَفْسِيرُ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا نُرَى، وَاللَّهُ أَعْلَمُ، لَا يَخْطُبُ أَحَدُكُمْ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ. أَنْ يَخْطُبَ الرَّجُلُ الْمَرْأَةَ. فَتَرَكْنَ إِلَيْهِ. وَيَتَّفِقَانِ عَلَى صَدَاقٍ وَاحِدٍ مَعْلُومٍ، وَقَدْ تَرَاضِيَا. فَهِيَ تَشْتَرِطُ عَلَيْهِ لِنَفْسِهَا. فَتِلْكَ الَّتِي نَهَى أَنْ يَخْطُبَهَا الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ. وَلَمْ يَعْزِ بِذَلِكَ، إِذَا خَطَبَ الرَّجُلُ الْمَرْأَةَ فَلَمْ يُوَافِقْهَا أَمْرَهُ، وَلَمْ تَرَكْنَ إِلَيْهِ، أَنْ لَا يَخْطُبَهَا أَحَدٌ. فَهَذَا بَابُ فَسَادِ يَدْخُلُ عَلَى النَّاسِ»

İbni Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Sizden biriniz kardeşinizin dünür gittiğine dünür gitmesin.”

İmâm Mâlik dedi: Resûlullâh'ın “Biriniz din kardeşinin dünürüne dünür olmasın” sözünün açıklaması şu şekildedir: Adam bir kadını ister, ona meyleder, bilinen bir mehir üzerine anlaşılır ve buna razı olmuşlardır. Kadın da adama kendini şart koşar. İşte bir adamın din kardeşinin dünür gittiği birine dünürlük yapmayı men ettiği budur. Bundan kast etmediği şey ise şudur: Bir adam bir kadına dünür olur, o kadınlı anlaşmamışsa ve kimse ona meyletmemişse, o takdirde bu insanlara yasak değildir.⁴³

2. 1. Hadîsin Tahrîc ve Tenkîdi:

Söz konusu hadîs, bazı farklılıklarla beraber rivâyetin anlamında bir değişiklik olmaksızın Ebû Dâvûd⁴⁴, İbni Mâce⁴⁵, Buhârî⁴⁶, Nesâî⁴⁷, Müslim⁴⁸ ve Tirmizî⁴⁹ tarafından da tahrîc edilmiştir.

Yer aldığı kaynaklara göre hadîsin rivâyet şeması şu şekildedir:

⁴³ Muvatta‘, “Nikâh”, 2.

⁴⁴ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 18.

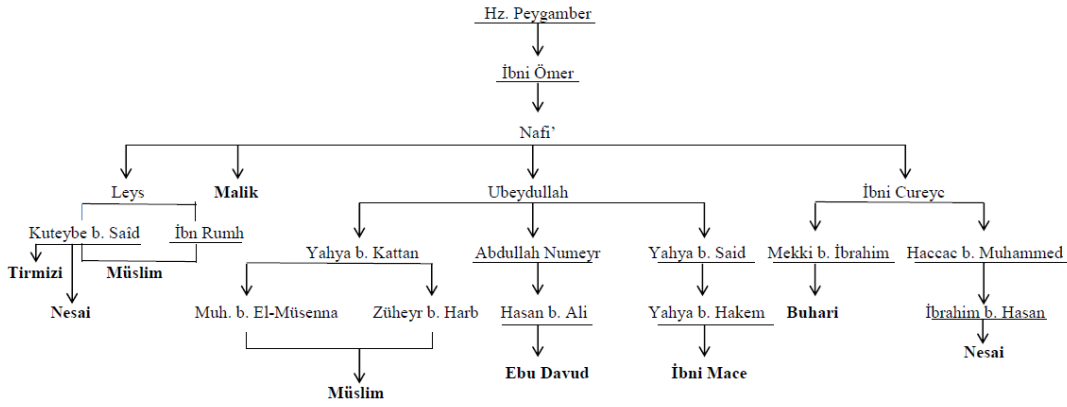
⁴⁵ İbni Mâce, “Nikâh”, 10.

⁴⁶ Buhârî, “Nikâh”, 46.

⁴⁷ Nesâî, “Nikâh”, 20, 21.

⁴⁸ Müslim, “Nikâh”, 49, 50 ; “Buyû‘”, 8.

⁴⁹ Tirmizî, Buyû‘, 57.

2. 1. 1. Hadîsin Sened Tenkîdi:

Yukarıdaki şemada da görüldüğü üzere hadîs İbn Ömer kanalıyla gelen *merfu* bir rivâyettir. Bu hadîsin sened zincirinde *bileşke* râvi Nâfi'dir (ö. 117/735). Nâfi'den de Leys (ö. 175/791), Ubeydullah (ö. 73/692) ve İbn Cüreyc (ö.150/767) rivâyet etmişlerdir. Adı geçen bu râviler aşağıda da görüleceği üzere ayrı başlıklar altında kısaca değerlendirilecektir.

Nâfi': Künyesi Ebû Abdillâh olan ve Abdullah b. Ömer'in azatlı kölesi olan Nâfi' tabiîn neslinin ileri gelenlerinden olup hadîs rivâyetiyle meşhur olmuştur. Rivâyetleri kabul gören ve hadîsleriyle amel edilen *sika* bir râvidir.⁵⁰

Leys b. Sa'd: İbni Hibbân *es-Sikkât* eserinde onun tabiîn tabakasında zikreder.⁵¹ İbn Sa'd, Ahmed b.Hanbel, Nesâî ve İclî'ye göre *sika* bir râvidir.⁵²

Ubeydullah b. Ömer b. Havs: İbni Hibbân *es-Sikkât* eserinde onun tabiîn tabakasında zikreder.⁵³ Ayrıca Nesâî, Ebû Hâtim ve Ahmed b. Hanbel'in onun *sika* olduğuna dair rivâyetleri vardır.⁵⁴

İbn Cüreyc: Asıl adı Abdumelik b. Abdülazîz olan İbn Cüreyc'i İbni Hibbân *es-Sikkât* eserinde onu tabiîn tabakasında zikreder.⁵⁵ İbn Cüreyc, Ata b. Ebî Rebah(ö. 114/732) talebesi olup zamanının Mekke fakîhidir. Atâ ve Nâfi'den yaptığı rivâyetlere güvenilebileceği, Zührî'den aktardığı nakillerin hiçbir şey ifade etmediği söylenmiştir.⁵⁶ İbn Cüreyc hakkında yapılan tenkitler neticesinde, *sika* olmakla beraber *tedlis* yaptığı

⁵⁰ İbni Halikân, Ebu'l Abbâs el-İrbîlî, *Vefyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Daru's-Sadr, 1977), 5: 367.

⁵¹ İbni Hibbân, *es-Sikkât*, 7: 360.

⁵² el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 19: 128.

⁵³ İbni Hibbân, *es-Sikkât*, 7: 149.

⁵⁴ el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 19: 128.

⁵⁵ İbni Hibbân, *es-Sikkât*, 7: 93.

⁵⁶ el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 18: 118.

ve *irsâle*⁵⁷ başvurduğu görülmektedir. Dârekutnî, onun çok zayıf ravilerden *tedlis* yaptığını, bu yüzden tedlislerinden sakınılması gerektiğini söylemiştir.⁵⁸

İbn Ömer rivâyetinde yer alan bileşke raviler hakkında değerlendirilmelere kısaca yer verilen bu hadis hakkında Nâsîrüddîn el-Elbânî *sahih isnattır* der.⁵⁹ Tirmizî de *es-Sünen*'inde *hasen sahih* ifadesini kullanır.⁶⁰ Tirmizî'nin *hasen* ve *sahih* kavramlarını bir arada kullanması hadîsin biri *hasen* diğeri *sahih* iki isnadının olabileceğindedir. Bu iki vasfı taşıması sebebiyle bu hadîs *sahih* mertebesine yaklaştırılmış ve kendisiyle amel edilen bir hadîs olduğu anlaşılmıştır.

2 1. 2. Hadîsin Metin Tenkidi:

Kız istemeyle alakalı *el-Muvatta*'da üç hadis yer almaktadır. Bunlardan ilk ikisi *merfu* olup metinleri de benzer olduğundan metin tenkîdinin bir başlık altında yapılması uygun bulundu. Hadîsin *merfu* metni şu şekildedir:

“Sizden biri kardeşinin dünür gittiğine dünür gitmesin.”⁶¹

Metinleri benzer olan bu rivâyetlerden ilkinde “*Mutâba‘aleyh*”⁶² diğere de “*Tâbi*”⁶³ hadîs denir. Bazı kaynaklarda bu rivâyet, muhtevayı değiştirmeyecek ölçüde nakledilmiştir.

Örneğin; «لَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ» “*Adam kardeşinin dünür gittiğine dünür gitmesin*”⁶⁴ ifadesiyle dünür gidecek şahsa dikkat çekerek bir uyarı niteliği taşımaktadır. Ya da “kardeşinin”⁶⁵ ifadesi yerine «لَا يَخْطُبُ أَحَدُكُمْ عَلَى خِطْبَةِ بَعْضٍ» “*başkasının dünür gittiğine dünür olarak gidilmemesi*”⁶⁶ veya «... وَلَا يَخْطُبُ بَعْضُكُمْ عَلَى خِطْبَةِ بَعْضٍ» “*birinizin dünür gittiğine sizden bazıları dünür gitmesin*”⁶⁷ şeklinde olup asıl metinde olmayan birkaç kelime farklılıkları bulunmaktadır.

Bazı rivâyetlerde ise nişanlı bir kıza dünür gidilmesi, bitmiş bir alışverişi bozmaya çalışmaya benzetilmiştir. Yani «لَا يَبِيعُ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ، وَلَا يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ»

⁵⁷ **İrsal:** Kibâr-ı Tabî'inden birinin isnadında sahabeyi atlayıp “Hz. Peygamber buyurdu ki” veya “Hz. Peygamber şunu yaptı” ve benzeri ifadelerle isnadını Hz. Peygamber’e ulaştırarak ondan rivâyette bulunmasına denir (Bk. Uğur, “*irsal*”, 164).

⁵⁸ İbn Hacer, *Tehzîh'üt-Tehzîb*, 2: 617.

⁵⁹ Nâsîrüddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Şahîha ve Şey'ün min Fıkhîhâ ve Fevâidihâ*, (Riyâd: Mektebetü'l-Maârifü li'n-Neşer ve'd-Tevzi', 1415/1995), 3: 27.

⁶⁰ Tirmizî, *Buyû*, 57.

⁶¹ *Muvaţta*, “*Nikâh*”, 1.

⁶² **Mutâba‘aleyh**, Benzeri başka bir ravi tarafından da rivayet edilmiş olan hadistir. (Bkz. Abdullah Aydın, “*Mutâba‘aleyh*”, *Hadis Isılahları Sözlüğü* (İstanbul: MÜİFAV Yayınları, 2016), 228).

⁶³ **Tâbi**, Aynı hadisin bir başka ravi tarafından da rivayet edilmiş olduğu tespit edilmişse, ikinci hadise diğere tabî denir. (Bk. Uğur, “*Tâbi*”, 381).

⁶⁴ İbni Mâce, “*Nikâh*”, 10; Ebû Dâvûd, “*Nikâh*”, 18; Müslim, “*Nikâh*”, 38; Buhârî, “*Nikâh*”, 46.

⁶⁵ Burada ‘kardeş’ ifâdesinde din kardeşi anlamı kastedilmektedir (Geniş bilgi için bk. İbni Mâce, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, trc. Haydar Hatipoğlu (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2012), 5: 238).

⁶⁶ Nesâî, “*Nikâh*”, 20 (İbn Ömer rivayeti).

⁶⁷ Müslim, “*Nikâh*”, 49.

“Kardeşinin alışverişi üzerine alışveriş, dünürü üzerine dünür gitmek yoktur”⁶⁸ ifadesi kullanılarak burada alışveriş akdiyle bir karşılaştırma yapılmıştır. İslâm hukukunda nikâh akdi, bir akit türü olduğu için nikâh akdinin ilk aşaması olan kız isteme safhasında taraflar birbirlerine söz vermişken yeni birinin talip olması, yapılmış bir alışverişin bozulması anlamına gelmektedir.

Nesâî'nin *es-Sünen*'inde, bu hadis Ebû Hureyre kanalıyla beş ayrı rivayetle zikredilmiştir. Bu rivâyetlerin ikisinde “ وَلَا تَسْأَلِ الْمَرْأَةَ طَلَاقَ أُخْتِهَا لِتَكْتَبِيَ مَا فِي إِنْثَائِهَا ” “Hiçbir kadın başka bir kadının kocasına hanımını boşamasını isteyerek o kocayla evlenmeyi düşünmesin”⁶⁹ konusu ilave edilerek başkasının eşine talip olunamayacağına değinen ifadeler yer almaktadır. Yani, evli bir adamdan eşini boşaması kaydıyla evlenmeyi istemek, mü'min kardeşinin yapmış olduğu akdi bozmaya çalışmaktır. Bununla beraber Nesâî'de, Abdullah b. Ömer kanalıyla gelen bir rivayet asıl metniyle zikredilmektedir.⁷⁰

Tirmizî *es-Sünen*'inde, Ebû Hureyre'nin rivayetini “hasen sahih” olarak zikreder.⁷¹ Tirmizî'nin belirttiğine göre İmâm Şâfî (ö. 204/820) bu hadîsin anlamını şu şekilde yorumlar: Bir erkek bir kadını istese, kadın da bir erkeği istese ve ona meyletse hiçbir kimsenin bu kadına dünür gitmeye hakkı olmaz. Fakat kadının o erkeği beğenip meylettiğini bilmeden dünür olunmasında bir sorun yoktur.⁷² Tirmizî bu yoruma delil olarak Fâtıma bint-i Kays (ö. 54/674) hadîsesini gösterir: Fâtıma b. Kays, Ebû Amr b. Hafs'tan (r.a) boşanmış ve iddetini de İbn-i Ümmi Mektum'un (r.a) evinde doldurmuştur. İddetini tamamladığında Peygamber'e müracaat ederek, Muâviye, Ebü'l-Cehm ve Üsâme'nin kendisiyle evlenmek istediğini o'na haber verir. Böylece isteklilerden hangisiyle evlenmesi gerektiği konusunda Peygambere danışır. Peygamber Muaviye'nin fakir olduğunu, Ebü'l-Cehm'in de kadınlara sert davrandığını ifade ederek Fâtıma b. Kays'ın, Üsâme ile evlenmesini uygun görür. Üsâme hakkında ise, Allah'a ve Rasûlüne itaatkâr olan ve onu mutlu edecek biri olduğunu belirtir. Fatıma da Üsâme ile evlenir ve mutlu olur.⁷³

İmâm Mâlik *el-Muvatta*'ında İbn-i Ömer'in “Sizden biri kardeşinin dünürüne dünür gitmesin” rivâyetine şöyle bir açıklık getirerek şerh etmiştir: Şayet bir adam bir kadına dünür gitse, ona meyletse ve belli bir mehir üzerinde anlaşsalar, sonra birbirleriyle evlenmeye rıza göstermiş olsalar, o takdirde başka bir erkeğin aynı kadına evlenmek kastıyla istekli çıkması yasaktır. Fakat bir adam bir kadını istese, ona

⁶⁸ Tirmizî, “Nikâh”, 38; Buhârî, “Buyû”, 58; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 18; Müslim, “Nikâh”, 49, 50; “Buyû”⁸.

⁶⁹ Nesâî, “Nikâh”, 20, “Buyû”, 19.

⁷⁰ Nesâî, “Nikâh”, 20.

⁷¹ Tirmizî, “Nikâh”, 38; İbni Mâce, “Nikâh”, 10.

⁷² Tirmizî, “Nikâh”, 38; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el- Askalânî, *Fethu'l Bâri Bi Şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, thk. M.Fuad Abdülbaki-Muhibbuddîn el-Hatîb (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379), 9: 199.

⁷³ Tirmizî, “Nikâh”, 38; İbni Mâce, “Nikâh”, 10; İbni Mâce, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 5: 242-243; İbn Hacer, el- Askalânî, *Fethu'l Bâri Bi Şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, 9: 199; İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî (ö:463/1071) , *el-İstizkâr*, thk. Sâlim Muhammed Ata- Muhammed Ali Muavvid (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 5: 382.

meyletmese ve onunla anlaşmasa başka bir erkeğin aynı kadına talip olması yasaklanmamıştır.⁷⁴

Müslim'in *es-Sahîh* 'inde, Ebû Hureyre rivâyetine dair konuya açıklık getirecek bilgiler de yer almaktadır:

لا يخطب الرجل على خطبة أخيه، ولا يسوم على سوم أخيه، ولا تنكح المرأة على عمتها ولا على خالتها، ولا تسأل المرأة طلاق أختها لتكتفى صحفتها ولتنكح، فإنما لها ما كتب الله لها

“Bir adam din kardeşinin dünür gittiğine dünür olmaz. Din kardeşinin pazarlığı (alışverişi) üzerine pazarlıkta (alışverişte) bulunmaz: Kadın halasının ve teyzesinin üzerine nikâh edilemez. Kadın kız kardeşinin kabını boşaltmak için onun boşanmasını isteyemez. Kadın isteyene varmalıdır. Onun nasibi ancak Allah'ın kendisine takdir ettiği gibidir.”⁷⁵ Görüldüğü gibi buradaki rivâyette, aralarında geçici evlenme engelleri bulunan kişilerden hala veya teyzenin yeğenle aynı nikâh altında birleştirilemeyecek olmasına değinilerek, onlara dünür olunması engellenmiştir.

Ayrıca Müslim'in *es-Sahîh* 'inde, Ukbe b. Âmir(ö. 58/676) rivâyetinin yer aldığı başka bir metin ve tercümesi şu şekildedir:

”وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ، عَنِ اللَّيْثِ وَغَيْرِهِ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ شِمَاسَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ، عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ، فَلَا يَحِلُّ لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَبْتَاعَ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ، وَلَا يَخْطُبَ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ حَتَّى يَذَرَ»

Ukbe b. Âmir'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: “Mü'min, mü'minin kardeşidir. Bir mü'minin kardeşinin satışının üstüne satış yapması ve kardeşinin dünür gittiğine dünür gitmesi helal değildir.”⁷⁶

Ayrıca bazı metinlerde kelime eklemeleri yer almaktadır. Bunlardan birkaçına değinecek olursak; “إلا أن يأذن له”⁷⁷, ancak ona izin verirse⁷⁷, “إلا بإذنه”⁷⁸, ancak onun izniyle,⁷⁸ “حتى يترك الخاطب قبلة أو يأذن له الخاطب”⁷⁹, ta ki ondan önce kıza talip olanın terkedince veya ona izin verince⁷⁹, “حتى ينكح أو يترك”⁸⁰, ta ki bırakınca veya terkedince⁸⁰, “حتى يذر”⁸¹, ta ki peşini bırakınca⁸¹ o takdirde kıza talip olunacağı belirtilir.

⁷⁴ Mâlik, “Nikâh”, 2; İbni Mâce, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 5: 239.

⁷⁵ Müslim, “Nikâh”, 38.

⁷⁶ Müslim, “Nikâh”, 56.

⁷⁷ Müslim, “Nikâh”, 50, “Buyû”, 8.

⁷⁸ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 18 (İbn Ömer rivâyeti)

⁷⁹ Buhârî, “Nikâh”, 46 (İbn Ömer rivâyeti).

⁸⁰ Nesâî, “Nikâh”, 20; Buhârî, “Nikâh”, 46.

Yukarıdaki gibi rivâyetin⁸² metninde küçük bazı eklemeler ve açıklamalar dışında manayı ciddi anlamda etkileyecek bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte hadîsin metninin sıhhatini ve muhtevasını etkileyecek bir ihtilâfın olmadığını da söylemek mümkündür. Sonuç olarak iki ayrı tarikle gelen bu hadîs metni açısından da *sahih*dir.⁸³

3. DEĞERLENDİRME:

Aile oluşumunda ilk aşama, kadın veya erkeğin her birinin karşı tarafa evlenme niyetini aktarmasına Arapça'da “*hitbe*” denildiğini⁸⁴ ve dilimizdeki karşılığını ‘nişanlılık’ sözcüğüyle bulduğunu daha önce zikretmiştik.⁸⁵ Burada evlilik teklifi ile nişanlanma kavramı birbiri yerine kullanılsa da, günümüzdeki uygulamalar göz önünde bulundurulduğunda aralarında bazı farklılıklar olduğu tespit edilmektedir. Evlilik teklifi bir kıza veya erkeğe evlenme kastıyla talip olmak iken, nişanlanma kavramı ise kabul edilen bir teklifin akabinde evlenecek çiftlerin birbirine söz vermeleri ve evlilik birlikteliği için ilk adımı atmalarıdır. Ayrıca nişanlanma, evlenme teklifinden daha fazla aleniyet içermesinden dolayı çiftlerin evlenmedeki niyetlerinin ciddiyetini de ortaya koymaktadır. Günümüzde evliliğe talip olan kişinin evlilik teklifiyle ve araya üçüncü şahısların “dünürçülük” vasfıyla girmeleri, nişanlanma sürecini başlatmaktadır.⁸⁶

Hitbe kelimesi, gerek ayette gerekse de tahrîcini yaptığımız hadîste evlenme teklifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hadîsin tahrîci Kütübü's-Sitte de yer alan hadîsler arasından yapılmakta olup, karşımıza çıkan metinlerdeki birkaç farklılığa veya eklemelere hadîsin metin tenkîdinde yer verilmiştir. Bu doğrultuda varılan neticeye göre, evlilik teklifi yapılamayacak ve nişana mani oluşturabilecek durumların varlığı da tespit edilmektedir. Bunlar: soy veya süt akrabalığından dolayı nikâh düşmeyenler, evli kadın, iddet⁸⁷ bekleyen kadın (vefat iddeti bekleyen kadına üstü kapalı teklif caizdir⁸⁸) ve başkasının istediği kadına teklifin caiz olmadığı⁸⁹ şeklinde nişana engel teşkil eden durumlardır.⁹⁰

⁸¹ Müslim, “Nikâh”, 56 (Ukbe b. Âmir rivâyeti).

⁸² *Muvatta*‘, “Nikâh”, 1, 2.

⁸³ el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha ve Şey'un min Fıkhîhâ ve Fevâidihâ*, 3: 27; İbni Mâce, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 5: 240.

⁸⁴ Nahif Mahmûd er-Recûb, *Ahkâmu'l-Hitbe fi'l-Fıkhı'l-İslâmî* (Ürdün: b.y. 2008), 53; Nuri Kahveci, *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*, 2.Baskı (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2016), 38.

⁸⁵ Kahveci, *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*, 38.

⁸⁶ Hüseyin Esen, “Kolaylık Açısından İslâm'da Nikâh”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (Nisan 2012): 72.

⁸⁷ **İddet**: evliliğin sona ermesi durumunda nikâh hükümlerinin geçersiz olabilmesi ve kadının yeni bir evliliğe adım atabilmesi için beklemesi gereken süredir. (Geniş bilgi için bk. Halil İbrahim Acar, “*iddet*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 466-471).

⁸⁸ el-Bakara 2/ 234-235.

⁸⁹ *Muvatta*‘, “Nikâh”, 1,2.

⁹⁰ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1: 296.

Evlilik teklifi, genellikle erkekten kadına yapılsada, kadının da erkeğe böyle bir teklifte bulunması mümkündür.⁹¹ Fakat tahrîci yapılan hadîsi⁹² göz önünde bulundurursak bu teklifinde bazı şartları vardır. Örneğin; Evlenmiş olan erkek ve kadına evlilik teklifinde bulunulamayacağı gibi, evliliği çağrıştıran söz ve eylemler dahi yasaktır.⁹³ Başkasının nişanladığı bir kıza evlilik teklifi götürmek de caiz değildir. Çünkü başkasının evlilik teklifinin üzerine yapılacak olan evlilik teklifini Hz. Peygamber yasaklamıştır.⁹⁴ Böyle bir yasağa rağmen nişanlılık hali devam eden kız başka bir erkekle nişanlanıp evlendiği takdirde, kızın kendisi ve durumu bilerek bu evliliğe rıza gösteren erkek günahkâr olur.⁹⁵ Çünkü burada nikâh akdinin ilk aşaması olan kız isteme safhasında taraflar birbirlerine söz vermiş veya anlaşmışlarken yeni birinin aynı kıza talip olması durumunda, bu hadîs Müslüm'in *es-Sahîh*'inde geçtiği üzere yapılmış bir alış verişin bozulması anlamına gelmektedir.

Bir kızın istenmesi sürecinde kesin karar alınmadan diğer tarafın aynı kıza talip olması Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır.⁹⁶ Böyle bir davranış Hanefilere göre tahrîmen mekruh, diğer mezheplere göre haramdır.⁹⁷ Ayrıca *el-Muvatta*'da İmâm Mâlik'in yaptığı açıklama doğrultusunda, evlenme teklifi alan kadın, dünürüne meyletmiş, ona rıza göstermiş ve mehir konusunda anlaşmışlarsa, bu durumdan haberdar olan bir başkasının o kadına açık veya gizli şekilde bir evlilik teklifinde bulunması uygun olmamaktadır. Ayrıca bu şekildeki ikinci teklifin Hanefî, Mâliki ve Hanbelîler'e göre haram niteliği taşıdığı, ancak ilk teklife cevap niteliği taşıyan bir emâre bulunmadığında o takdirde ikinci teklifin caiz olduğu tespit edilmektedir. Şâfi mezhebine göre, kadın ilk teklife açık bir cevap vermediği, fakat ilk teklife meylettiği belli olduğunda dahi ikinci teklif yapılabilmektedir.⁹⁸ Aslında Hanefilere göre, evlenme teklifi yapılan kızın vereceği cevap beklenmeli, şayet yapılan teklife kızın olumsuz cevap vermesi halinde diğer kişiler tekliflerini yapabilmelidir.⁹⁹

Vefat iddeti bekleyen kadına ise evlilik teklifi üstü kapalı şekilde yapılabilmektedir.¹⁰⁰ Vefat iddeti ile "*bâin talak*"¹⁰¹ iddeti bekleyen kadına açık teklif,

⁹¹ Abdulaziz Bayındır, " Fıkha Göre Nikâh Sözleşmesinde Velini Yeri", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4 (İstanbul 2002): 46; Esen, " Kolaylık Açısından İslâm'da Nikâh", 72.

⁹² *Muvatta*, "Nikâh", 1,2.

⁹³ en-Nisâ 4/ 24; Köse, "Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet ve Türkiye'de İmam Nikâhı Uygulaması", 482; Saffet Köse, "Nikâh- Hak ve Değer Bağlamında Fıkhî Bir Analiz", İslam Hukuku araştırmaları Dergisi 30 (Mayıs 2017): 38.

⁹⁴ Buhârî, "Buyû", 58; Müslim, "Nikâh", 49.

⁹⁵ Esen, " Kolaylık Açısından İslâm'da Nikâh", 73; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2017), 141.

⁹⁶ Buhârî, "Buyû", 58; Müslim, "Nikâh", 49.

⁹⁷ Alâddin Ebu Bekr b. Mes'ûd el- Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'* (b.y. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986), 5: 231-232; Köse, "Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet ve Türkiye'de İmam Nikâhı Uygulaması", 483; Köse, "Nikâh- Hak ve Değer Bağlamında Fıkhî Bir Analiz", 38.

⁹⁸ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhû*, (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1989), 9: 6493,6494; Acar, "Nişan", 33: 153; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 142.

⁹⁹ Esen, "Kolaylık Açısından İslâm'da Nikâh", 73.

¹⁰⁰ el-Bakara 2/235.

*ric'i talak*¹⁰² iddeti bekleyen kadına açık veya kapalı teklifte bulunmanın caiz olmadığından fâkihler ittifak etmişlerdir.¹⁰³ Çünkü *ric'i talak*ta kadının kocasına dönme imkânı olduğundan ve hâlâ evlilik devam ettiğinden başka tekliflere kapalı bir durum olduğu aşikârdır. Bu sürede kocanın hukuki hakları kısmî ölçüde devam etmektedir. Ayrıca iddet müddetince kadının üzerinde evliliğin etkisi tam anlamıyla sonlanmışır demek mümkün olmadığından, burada *iddet* sürecinde kadının kocanın haklarını koruyarak beklemesi gerektiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁴

Evlilik teklifi açık veya imâ yollarından biriyle yapılır. Açık nikâh teklifi “Seninle evleneceğim” gibi ifadelerle yapılırken, “Benim sana meylim var”, “Sen sâliha bir kadınsın” veya “sen güzelsin” gibi erkeğin kadına meylini hissettiren kesin bir evlilik teklifi olmayıp, tariz (îmâ) yoluyla niyetleri ortaya koyan ifadelerle de olabilmektedir.¹⁰⁵

Aslında evlenme teklifi, örfen bir adamın bir kadına evlilik meylini aktararak talip olması olarak anlaşılmaktadır. Bu süreçte kadının bu teklife olumlu cevap niteliği taşıyan açık bir eyleminin olması durumunda, kadına başka tekliflerin yapılması hadîsten bizlere aktarılan şekliyle yasaklanmıştır. Başkasının talip olduğu kıza talip olunması, insanlar arasında husumete sebep olabileceğinden bunu yasağın ana gerekçesi olarak kabul edebiliriz. Yani buradaki amaç, insanlar arasında bu sebeple oluşacak düşmanlıkların engellenmesidir diyebiliriz.¹⁰⁶

Evlenme teklifinin akabinde gerçekleşen nişan hakkında ise şunları demek mümkündür. Nişanın, çiftlerin birbirlerini tanımalarını sağlayan ve aleniyetin oluşması sayesinde başka tekliflerin gelmesini de engelleyen bir özelliği vardır. Nişanlanma, ileriye dönük evlilik hayatı için tarafların birbirlerine verdikleri söz anlamına gelmekte olup, onu bizzat evlilik anlamı taşıyan nikâhla karıştırmamak gerekir. Her ikisinin de farklı hükümleri olan ayrı süreçleri vardır. Bu sebepten nişanlı çiftler aralarında nikâh bağı kurulana kadar birbirlerine yabancıdır. Aralarındaki helallik-haramlık durumu ise, nişanlılıktan önceki dönemle aynı olduğu için nişanlı olsalar dahi çiftlerin birbirlerine yakınlık göstermeleri helâl olmaz.¹⁰⁷ Nitekim 25 Ekim 1917 tarihli Osmanlı

¹⁰¹ **Bâin Talak:** Evliliği kat'i olarak bitiren, kocaya yeni bir nikâh akdi ile mehir tespiti yapılmadıkça boşadığı eşine tekrar dönme imkânı vermeyen talak çeşididir (Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 87).

¹⁰² **Ric'i Talak:** Kocaya yeni bir nikâh akdi ve yeni bir mehir ödemeye gerek duymadan boşadığı eşine iddet süresi içerisinde tekrar dönme imkânı veren talak çeşididir (Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 246; Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, 86).

¹⁰³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an* (Kahire: Dârü'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1964), 3: 188; Acar, “Nişan”, 33; Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 45; Kahveci, *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*, 88; Suat Erdem, “İslâm Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 17/2 (Bahar 2013): 78.

¹⁰⁴ Erdem, “İslâm Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı”, 78.

¹⁰⁵ Erdem, “İslâm Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı”, 88.

¹⁰⁶ İbnu'l-Esîr, Ali b. Mübârek b. Muhammed el-Cezerî. *Câmiu'l- Uşûl*. Trc. Kemal Sandıkçı (İstanbul: Ensar Yayınları, 2008), 18: 624.

¹⁰⁷ Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 42; Ahmet Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, 12. Baskı (İstanbul: İFAV Yayınları, 2013), 36; Kahveci, *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*, 40; Esen, “ Kolaylık Açısından İslâm'da Nikâh”, 72.

Hukukî Aile Kararnâmesi'nin ilk maddesinde; “Nişanlanmakla veya va'd ile nikâh meydana gelmiş olmaz”¹⁰⁸ denilerek bu duruma açıklık getirilmiştir.¹⁰⁹ Yani nişanın nikâh akdinin bir parçası olmadığı açıktır.¹¹⁰

SONUÇ:

Kaynaklarda hitbe ile nişanın birbiri yerine kullanılan iki kavram olduğu görülmektedir. Hitbe, Arap kültürü açısından bir kıza veya kadına evlilik teklifinde bulunması olup günümüzde ise, daha çok nişanlılık olarak algılanmaktadır. Tahlilini yapmaya çalıştığımız «لَا يَخْطُبُ أَحَدُكُمْ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ» “Sizden biri kardeşinin dünür gittiğine dünür gitmesin” hadîsinin, sened ve metin itibariyle sıhhat derecesinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Kütübü's-Sitte'de yer alan kaynaklar esas alınarak yapılan tahrîc neticesinde, hadîsin metninde bazı eklemeler ve açıklamaların ilave edilmiş olduğu metin tenkidinde bahsedilmektedir.

Makalenin değerlendirme kısmında, bu hadîs dikkate alınarak kendisine talip olunacak kimsenin bilgisi verilmeye çalışıldı. Burada özellikle evlenme talebiyle karşı karşıya kalan şahısların evli, nişanlı, evlenme engeli olan veya kendisine evlenme teklifi yapılmış biri olma gibi özelliklere sahip olunmaması gerektiği bilgisine ulaşıldı. İşte bu sebepten *Hitbe* kavramı, evlenebilecek durumda olabilecek ve kendisine evlenme teklifi götürülebilecek kişilerin tespitinin yapılabilmesinin sağlanması açısından önemlidir.

Hitbeyi takip eden ve onunla aynı anlamda kullanılan nişanlılık kavramı için de, mutlu ve kalıcı bir evliliğin olabilmesi için tarafların birbirlerini yakından tanımalarını sağlayan bir süreç olması ve yeni tekliflerin yapılmasına engel teşkil eden aleniyetinin bulunmasıdır denilebilir.

Hz. Peygamberin “Sizden biri kardeşinin dünür gittiğine dünür gitmesin” hadîsiyle yasaklanan şey, kendisine evlilik teklifi yapılmış bir kıza, kesin karar alınmadan bir başkasının talip olmasıdır. Ayrıca evlilik teklifinin yapılacağı kişinin böyle bir teklife rızasını ortaya koyan sözlü veya açıkça belli ettiği fiili bir meylinin olmasıyla, o kişiye ikinci bir teklifin yapılmasına engel teşkil eden bir durumun olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu duruma mezheplerin yaklaşımı da yine bu hadîs merkeze alınarak yapılmıştır. Bu şekildeki bir teklifin üzerine ikinci teklifi Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler haram kabul ederlerken, ancak ilk teklife cevap niteliği taşıyan bir işaret olmadığı zaman ikinci teklife cevaz verildikleri tespit edilmektedir. Şâfiî mezhebine göre, kadın ilk teklife açık bir cevap vermediğinde ikinci teklifin yapılabileceğini savunmaktadır.

Hanefî mezhebine göre ikinci teklif için en uygun olanı, evlenme teklifi yapılan kızın vereceği cevap beklenmeli, eğer ki teklife kızın olumsuz cevap vermesi halinde

¹⁰⁸ Orhan Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, 3.Baskı (Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2016), 23.

¹⁰⁹ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2017), 137.

¹¹⁰ Kahveci, *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*, 47.

diğer kişiler tekliflerini yapmalıdırlar. Böyle bir tutumla da aynı kıza talip olacak kişilerin arasında husumetin oluşmasını engelleyeceği fikrine ulaşmaktayız.

Sonuç olarak, tahlilini yapmaya çalıştığımız bu hadisin senetteki râvilerinin güvenilirliği ve metindeki ifadeler doğrultusunda sahabe, tabiîn ve tebe-i tabiîn tarafından yapılan uygulamalar ve mezheplerin bu konuya ters bir fetvasının bulunmayışı hadisin sıhhati hususunda karar vermemizi sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, Halil İbrahim. "İddet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21: 466-471. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Acar, Halil İbrahim. "Nişan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 152-154. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Askalânî, İbni Hacer Ahmed b. Ali. *Tehzîh'ül-Tehzîb*. 2. Cilt. Hindistan: Matbaatü Dâiret'il-Meârif, 1326.
- Askalânî, İbni Hacer Ahmed b. Ali. *Fethu'l bâri bi şerhi şahîhi'l-buhârî*. Thk. M.Fuad Abdülbaki-Muhibbuddîn el-Hatîb. 9. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- Askalânî, İbni Hacer Ahmed b. Ali. *Takrîbü't-Tehzîb*. Thk. Muhammed Avvâme. 2. Cilt. Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986.
- Askalânî, İbni Hacer Ahmed b. Ali. *Tabakâtü'l-Müdebbihîn*. Thk. Asım b. Abdillâh el-Karyûtî. 1. Baskı. Ammân: Mektebetü'l-Menâr, 1983/1403
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. 9. Baskı. İstanbul: MÜİFV Yayınları, 2016.
- Bayındır, Abdulazîz. " Fıkha Göre Nikâh Sözleşmesinde Velini Yeri". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (İstanbul 2002): 45-67.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *eş-Şahîh*. Thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır (Dimeşk: Dâru Tavku'n-Necât, 1422).
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Üsûlü*. İstanbul: MÜİFAV, 2005.
- Çeker, Orhan. *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, 3.Baskı. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2016.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Aile Hukuku*. 3. Baskı. Ankara: Öncü Basım Yayıncılık, 2017.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayıncılık, 2017.
- Elbânî, Nâsiruddîn, *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Şahîha ve Şey'ün min Fıkhîhâ ve Fevâidihâ*, 3. Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-Maârifü li'n-Neşer ve'd-Tevzi', 1415/1995.
- Erdem, Suat. "İslâm Hukukuna Göre İddet ve İddet Bekleyen Kadının Nikâhı". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (Bahar 2013): 71-95.

- Esen, Hüseyin. “ Kolaylık Açısından İslâm’da Nikâh”. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (Nisan 2012): 57-103.
- Iclî, Ahmed b. Abdullah b. Sâlih Ebû'l-Hasen. *Ma'rifetü's-Sîkât*. Thk. Abdulalîm Abdulazîm el-Büstevî. 1. Baskı. 2. Cilt. El-Medinetü'l-Münevvere: Mektebetü'd-Dâr, 1985.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî. *el-İstizkâr*. Thk. Sâlim Muhammed Ata- Muhammed Ali Muavvid. 5. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Cerh ve't-Ta'dîl*. 7. Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1952/1271.
- İbnu'l-Esîr, Ali b. Mübârek b. Muhammed el-Cezerî. *en-Nihâye fî Garîbî'l-Hâdis ve'l-Eşer*. 1. Cilt. Mısır: 1311.
- İbnu'l-Esîr, Ali b. Mübârek b. Muhammed el-Cezerî. *Câmiu'l-Uşûl*. Trc. Kemal Sandıkçı. 18. Cilt. İstanbul: Ensar Yayınları, 2008.
- İbni Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. Thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî. 1. Cilt. Kahire: Dâru İhyâ-i Kütübî'l-Arabiyye, ts.
- İbni Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*. Trc. Haydar Hatipoğlu. 5. Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2012.
- İbni Halikân, Ebû'l Abbâs el-İrbîlî. *Vefyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân*. Thk. İhsan Abbas. 5. Cilt. Beyrut: Daru's-Sadr, 1977.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmi el-Büstî. *eş-Sîkât*. Thk. Seyyid Şerefuddîn Ahmed. 5. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1975.
- İbni Sa'd, Muhammed Ebû Abdillâh el-Basrî ez-Zührî. *Kitâbu't- tabakâti'l-kebîr*. Thk. Dr. Muhammed Ali Amr. 1. Baskı. 9. Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001.
- İbni Tal'at, Muhammed. *Mu'cemü'l-Müdellesîn*. Riyâd: Dâru Edvâü's-Selef, 2005.
- Kahveci, Nuri. *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*. 2. Baskı. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2016.
- Kahveci, Nuri. *İslam Aile Hukuku*. 2. Baskı. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017.
- Kandemir, M. Yaşar. “Muvattâ”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 31: 416-418. İstanbul: TDV Yayınları, 2006
- Kandemir, M. Yaşar. “Aile”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 2: 196. İstanbul: TDV Yayınları, 1989
- Karagöz, İsmail. “Mehir”. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. 5. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.

- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 5.Baskı. 1. Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Kâsânî, Alâddin Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâiu 'ş-şanâi' fi tertîbi 'ş-şerâi'*. 5. Cilt. b.y. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986.
- Köse, Saffet. "Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet ve Türkiye'de İmâm Nikâhı Uygulaması". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâmî İlimler Araştırma Vakfı* (Nisan 2012): 471-501
- Köse, Saffet. "Nikâh- Hak ve Değer Bağlamında Fikhî Bir Analiz". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (Mayıs 2017): 9-44.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*. 3. Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1964.
- Mâlik b. Enes, İbn Mâlik b. Âmir. *el-Muvatta'*. Thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki. 2. Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ-i Kütübi'l-Arabiyye, 1985.
- Mizzî, Yûsuf b. ez-Zekî Abdurrahman Ebu'l-Haccâc. *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 1. Baskı. 4. Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *eş-Şahîh*. Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, 2. Cilt. Beyrût: Dâru İhyâ et-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünen*. Thk. Abdülfettâh Ebû Ğadde. Halep: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1407 /1986.
- Recûb, Nahif Mahmûd, *Ahkâmu'l-hutbe fi'l-fikhi'l-islâmî*. Ürdün: b.y. 2008.
- Sabûnî, Muhammed Ali. *Şafvetü't-Tefâsir*. 1.Cilt. İstanbul: Mektebetü Yâsîn, 2010/1431.
- Sicistânî, Ebû Dâvûd. *es-Sünen*. Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. Beyrut: Mektebet'ül-Asriyye, ts.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 3. Cilt. Mısır: Mektebetü'l-Mustafa Elbânî, 1975.
- Uğur, Müctebâ. *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*. 2. Baskı. Ankara: TDV Yayınları, 2018.
- Yaman, Ahmet. *İslâm Aile Hukuku*. 12.Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2013.
- Zehebî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*. Thk. Şuayb el-Arnâvût. 4. Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985/1405.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-fikhu'l-islâmî ve edilletuhû*. 9. Cilt. Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1989.